

23. CHOMSKY, N. 1965. *Aspects of Theory of Syntax*. Massachusetts Institute of Technology Cambridge, Massachusetts, 1965. [online] [cit. 2016-06-01] Dostępne na internecie: <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Chomsky-Aspects-excerpt.pdf>
24. CHOMSKY, N. 1988. *Problems of Knowledge and Freedom: The Russell Lectures.*, Cambridge, MA: MIT Press. Původně vydanie 1972.
25. BROWNE, A. 2009. *Developing Language and Literacy 3–8*. University of East Anglia, UK, 2009.
26. BABIAKOVÁ, S. 2015. *Children's preconcepts of linguistic and literary literacy at the threshold of education*. [In:] Proceedings include at ICERI 2015 conference. Sevilla, 2015.
27. GEISTOVÁ, ČAKOVSKÁ, B. 2011. *Problem identity jazykového výrazu a vztáhy synonymie z hlediska logické, lingvistické a pragmatické sémantiky. Individuals and properties*. Speciálně číslo Organonu, 2011, nr F (18), s. 115–125.
28. BRUNER, J. S. 1976. *Prelinguistic prerequisites of speech*. In R. Campbell and P. Smith (Eds.), *Recent Advances in the Psychology of Language*, 4a, 199-214. New York: Plenum Press. 1976.
29. HANESOVÁ, D. 2001. *Development of Thinking Skills in ESP*. In *CO-MA-TECH 2001*. Vol. II. Bratislava : STU, 2001 s.. 501-506.
30. CABANOVÁ, M. 2014. *Diagnostic competence of a teacher*. In *Educating for the future : proceeding of the ATEE 38th annual conference*. Halden 2013. Brussel : Assotiation for teacher education in Europe. 2014.
31. KASÁČOVÁ, L , SOKOL, M. 2010. *Význam vizuálnej komunikácie v kontexte výtvarnej výchovy na 1. stupni základnej školy*. Banská Bystrica: PF UMB. 2010.
32. GABZDYL J. *Cel jako kategoria oceny efektywności kształcenia wczesnoszkolnego*. In Diušková, A. Kasáčová, B. a kol. *Reflexia a hodnotenie v primárnom vzdelávaní*. Banská Bystrica : Belianum, 2014. s. 213-251.

#### **Kędzierska Grażyna**

dr

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, Wydział Nauk Społecznych, Zakład Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Polska

#### **Kotowska Monika**

dr

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej, Polska

Każdego roku w Polsce organy ścigania zatrzymują ponad tysiąc osób podejrzanych o działalność w przestępczości zorganizowanej. Powstawaniu i rozwojowi zorganizowanych grup przestępczych sprzyjają czynniki psychologiczne jak osobowość i temperament, procesy uczenia się, poziom rozwoju umysłowego oraz agresja. Agresja w działalności zorganizowanych grup przestępczych, do niedawna stanowiła podstawę ich funkcjonowania i podstawę rekrutacji jednostki do grupy. Dzisiaj zdecydowanie dostrzega się wyraźne różnice jeżeli chodzi o cechy jednostki predestynujące ją do udziału w grupie przestępczej. Decydujące stają się takie elementy jak: więzy społeczne, więzy zawodowe, spędzanie czasu wolnego i określone wydarzenia życiowe jednostki. Zorganizowana grupa przestępcza tworzy zbiorowość opartą na współdziałaniu i wzajemnym oddziaływaniu, na przyjętych normach, które wynikają z dążenia do osiągnięcia konkretnego celu, który może być osiągnięty jedynie poprzez dobór odpowiednich jednostek ludzkich. Fenomenem zorganizowanej przestępczości jest jej trwały rozwój dzięki umiejętności elastycznego dostosowywania się do aktualnych warunków środowiska, w którym działa. Zorganizowane struktury przestępcze szczególnie ściśle przestrzegają reguł i zasad funkcjonowania tak przy rekrutacji odpowiednich jednostek, potem przy utrzymywaniu ich w dyscyplinie i lojalności wobec grupy, jak i w konspiracji działań oraz dbałości o bezpieczeństwo grupy.

Słowa klucze: czynniki psychologiczne człowieka, agresja, zachowania agresywne nieletnich, przestępczość zorganizowana, zorganizowana grupa przestępcza.

Each year in Poland law enforcement agencies detain more than a thousand people suspected of organized crime. The emergence and development of organized crime groups is driven by psychological factors such as personality and temperament, learning processes, mental development, and aggression. Aggression in the activities of organized criminal groups has until recently been the basis for their functioning and the basis for the recruitment of individuals into the group. Today, there are clearly distinct differences in the characteristics of individuals predisposing it to participation in a criminal group. The decisive elements are: social relationships, professional relationships, leisure activities and specific life events of the individual. Organized crime groups create collectivity based on synergies and interactions, based on norms that result from the pursuit of a specific goal that can only be achieved by the selection of the right human beings. The phenomenon of organized crime is its sustainable development due to the ability to adapt to the current environment in which it operates. Organized crime structures strictly adhere to the rules and principles of operation when recruiting the appropriate units, then maintaining them in discipline and loyalty to the group, as well as in the conspiracy of activities and the security of the group.

Keywords: psychological factors of men, aggression, aggressive behavior of minors, organized crime, organized criminal group.

УДК 159.942.6-053.5:343.2

**AGRESJA JEDNOSTKI JAKO CZYNNIK REKRUTACJI DO  
ZORGANIZOWANEJ GRUPY PRZESTĘPCZEJ  
AGGRESSION OF THE INDIVIDUAL AS A RECRUITMENT FACTOR  
TO AN ORGANIZED CRIMINAL GROUP**

W 2016 roku w Polsce organy ścigania swoim zainteresowaniem obejmowały 874 zorganizowane grupy przestępcze. W tej liczbie było 739 grup polskich, 126 międzynarodowych, 3 rosyjskojęzyczne i 6 grup cudzoziemców. Według klasyfikacji Policji przestępcze grupy zorganizowane wykazują specjalizację w obszarze przestępstw kryminalnych, narkotykowych lub ekonomicznych, ale są też grupy zajmujące się działalnością multiprzestępczą. W ostatnich latach Policja notuje największą aktywność i wzrost liczby grup działających w sferze ekonomicznej (2015 – 320 grup, 2016 – 341). W 2016 roku 1362 osoby usłyszały zarzut udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 § 1 i 2 kk) a 160 osobom przedstawiono zarzut kierowania grupą lub związkiem przestępczym (art. 258 § 3 kk).

Każdego roku organy ścigania zatrzymują ponad tysiąc osób podejrzanych o działalność w przestępczości zorganizowanej, jednak na miejsce tych, którzy zostali wyeliminowani z aktywnej działalności przestępczej trafiają następni. W latach 2013 – 2016 liczba członków zorganizowanych grup przestępczych rozpoznana przez polską Policję wynosiła odpowiednio: 2013 – 8258, 2014 – 7858, 2015 – 6829, 2016 – 6939 [1, s. 4].

Zorganizowana grupa przestępcza może być istotnym modyfikatorem ludzkich zachowań. Powstaniu, a później rozwojowi bądź tylko trwaniu zorganizowanej grupy przestępczej sprzyjają czynniki psychologiczne, ponieważ to one głównie powodują u człowieka chęć uczestniczenia albo nawet organizowania przestępczości. Z tej perspektywy możliwe jest występowanie bardzo specyficznych form czynów przestępnych dokonywanych

pod wpływem grupy. Zalicza się do nich „wymuszenie” popełnienia przestępstwa dokonane na członku grupy lub poza grupą, „wmanewrowanie” w przestępstwo polegające na swoistej eskalacji stawianych przez grupę zadań oraz „inicjację przestępczą” jako warunek przyjęcia do grupy. Pozycja, jaką zajmuje jednostka w strukturze wewnątrzgrupowej w różnym stopniu może wpływać na zachowania innych członków grupy lub przeciwnie – ulega ona wpływom grupy. Niektóre czynniki psychologiczne kształtują wizerunek danego przestępcy określając jego profil i model prowadzonej działalności przestępczej. Czynniki psychologiczne bezpośrednio wpływają na motywacje zachowań jednostki ludzkiej. Do czynników najczęściej wymienianych należą osobowość i temperament, procesy uczenia się, poziom rozwoju umysłowego oraz agresja [2, s. 305 i nast.].

Jednostka ludzka działająca w zorganizowanej grupie przestępczej na ogół cechuje się osobowością, która umożliwia jej podejmowanie trudnych decyzji, pozwala być twardym, bezlitosnym i dążącym do celu przestępcą. Osobowość jest ściśle związana z obszarem działania grupy przestępczej, w której jednostka funkcjonuje. Określony rodzaj działalności grupy wymusza przyjęcie pewnych cech osobowości i utrzymanie ich ze względu na udział w tej grupie. Dlatego też jeżeli następuje jakokolwiek zmiana osobowości, to dzieje się to w momencie przystąpienia jednostki do grupy a dodatkowo jest uwarunkowana miejscem, które jednostka zajmuje w hierarchii grupy. Inaczej zachowuje się człowiek działający w zorganizowanej grupie przestępczej ukierunkowanej na działalność kryminalną np.: wymuszenia, porwania dla okupu, ściąganie haraczy, handel ludźmi, a inaczej człowiek działający w zorganizowanej grupie przestępczej ukierunkowanej na działalność ekonomiczną związaną z przestępstwami w obrębie działania instytucji państwowych, przedsiębiorstw, bankowości.

Również temperament członka przestępczej grupy zorganizowanej może być związany ze sferą jej działalności. Zatem [3, s. 98-101]:

a) ekstrawertycy mogą dobrze się czuć w zorganizowanych grupach przestępczych zajmujących się: handlem ludźmi, prostytutką, sutenerstwem, produkcją, przemysłem i rozprowadzaniem narkotyków, środków anabolicznych, kradzieżami i przemysłem samochodów,

b) introwertycy, z kolei jako główny obszar działania wybiorą zorganizowaną przestępczość ekonomiczną, pranie brudnych pieniędzy, przestępczość teleinformatyczną i elektroniczną,

c) neurotycy zrealizują się w przestępczości zorganizowanej nastawionej na wymuszanie stałych okupów, uprowadzeniach dla okupu, rozbojach drogowych,

d) a psychotycy będą najlepsi w terrorze kryminalnym, zabójstwach na zlecenie.

W grupie przestępczej rotacja jednostki ludzkiej jest częstym zjawiskiem i w różnych obszarach działalności tej samej grupy (w przypadku grup multiprzestępczych) mogą występować jednostki, które potrafią dostosować się do aktualnych zadań.

Czynnikiem psychologicznym sprzyjającym przestępczości zorganizowanej jest też proces uczenia się zachowania przestępczego. Zgodnie z koncepcją A. Bandury zachowania przestępczego, szczególnie o charakterze agresywnym, człowiek uczy się przez własne, bezpośrednie doświadczenie, bądź przez naśladownictwo. Zachowania takie wzmocnieniu, jeśli są nagradzane. Im człowiek jest młodszy i mniej dojrzały, tym większa jest jego podatność na internalizację norm przestępczych [4, s. 784-785].

Z perspektywy polskiego systemu prawnego zorganizowaną grupę przestępczą mogą stanowić już trzy osoby [5, s. 349; 6, s. 58]. W takiej grupie proces uczenia się zachowania

przestępnego odbywa się na płaszczyźnie wzajemnego konsensusu, którego celem jest popełnienie przestępstwa. Jednak osoby te będą bardziej koncentrować się na procesie przygotowania i popełnienia przestępstwa niż na uczeniu się zachowania przestępnego. Inaczej proces ten przebiega w zorganizowanych grupach przestępczych liczących kilkunastu bądź kilkudziesięciu członków, gdy grupa może być nastawiona na werbowanie nowych jednostek, które swym działaniem mogą znacząco pomóc w osiągnięciu zmierzonego celu. Przystąpienie nowej jednostki do grupy powoduje rozpoczęcie procesu uczenia zachowań, które grupa uważa za pożądane. W zależności od prowadzonej działalności przestępczej grupa rozpoczyna proces uczenia nowo zwerbowanej jednostki ludzkiej w celu sprawdzenia i potwierdzenia jej przydatności. Proces uczenia się przez jednostkę najczęściej przyjmuje postać praktyczną, gdyż tylko tak grupa jest w stanie sprawdzić czy nowa jednostka ludzka jest w stanie sprostać zadaniom. W ten sposób przestępczość zorganizowana może się rozwijać. Likwidacja grup i osądzenie ich członków nie daje spodziewanych wyników w eliminowaniu przestępczości zorganizowanej, ponieważ na „puste” miejsca są werbowane nowe jednostki ludzkie, które dzięki procesowi uczenia się zachowań przestępnych odbudowują stare struktury przestępcze lub zakładają nowe grupy przestępcze.

Badania psychologiczne nie wskazały jednoznacznie, iż niższy stopień rozwoju umysłowego może powodować zachowanie przestępne. Ludzie o wysokim poziomie rozwoju umysłowego także popełniają przestępstwa działając w zorganizowanych grupach przestępczych. Niewątpliwie jest natomiast, że negatywne warunki społeczne i wpływ środowiska mogą u osób z niższym stopniem rozwoju umysłowego pogłębiać chęć popełniania przestępstwa [7, s. 35]. Zorganizowane grupy przestępcze wykorzystują takie jednostki w celu zaspokojenia potrzeb grupy ustawiając je jako najniższy szczebel w hierarchii, czyli jako tzw. „żołnierzy” lub „ludzi od brudnej roboty”. Obserwacja zjawiska pokazuje, iż większość jednostek ludzkich o niskim poziomie rozwoju umysłowego pochodzi ze środowisk patologicznych, gdzie przestępczość zorganizowana stanowi jedną z możliwości funkcjonowania w społeczeństwie, dającą możliwość zarabiania gotówki na utrzymanie siebie, a czasem i całej rodziny.

Czynnikiem o dużym znaczeniu dla przestępczości zorganizowanej, szczególnie o charakterze kryminalnym, jest agresja. Z psychologicznego punktu widzenia agresja oznacza zamierzone działanie w celu sprawienia drugiemu człowiekowi przykrości lub bólu. Jest to zachowanie człowieka mające na celu wyrządzenie szkody innej osobie lub instytucji. Działanie to może być fizyczne lub werbalne, skuteczne lub nieskuteczne, lecz w dalszym ciągu pozostaje agresją [8, s. 325]. Agresja może wystąpić jako pojedynczy atak lub sekwencja zachowań. U niektórych ludzi zachowania agresywne występują niezwykle rzadko, tylko przy bardzo silnych bodźcach, u innych tego typu zachowania mogą występować wielokrotnie, odznaczając się przy tym znacznym nasileniem i są przejawiane w stosunku do dużej liczby osób, wywołane przy tym stosunkowo drobnymi przyczynami w wielu różnych sytuacjach. Zachowanie agresywne tylko w niektórych przypadkach jest przekroczeniem jakiejś normy prawnej. Dlatego agresja mimo, że przejawia się w różnych rodzajach i sposobach zachowań (pobicie, krytykowanie kogoś, wymyślanie) jest chodzi o uruchamiające ją mechanizmy jest zjawiskiem dość niejednorodnym. Zachowania agresywne mogą służyć bądź rozładowaniu napięcia emocjonalnego wywołanego niezaspokojeniem jakiejś potrzeby, bądź mogą stanowić środek do osiągnięcia celu. Niektóre zachowania przestępcze mogą być aktami agresji jeśli celem sprawcy było wyrządzenie szkody, ale nie będą, jeśli sprawca chciał tylko uzyskać korzyść majątkową [9, s. 7,40].

Rola środków masowego przekazu w genezie zachowań agresywnych charakterystycznych dla członków grup przestępczych jest ciągle dyskutowana. Różnice zdań między badaczami mają kilka powodów. Niezależnie jednak od tego środki masowego przekazu rządzą się swoimi prawami w prezentowaniu zjawiska jakim jest przestępczość zorganizowana.

Charakterystycznym dla współczesnej rodziny jest bardzo silne codzienne zespolenie jej funkcjonowania z mediami elektronicznymi. Stanowią one bowiem integralny składnik życia rodziny, nierzadko przez wiele godzin, w różnych porach dnia [10, s. 139]. Telewizyjne serwisy informacyjne w kwestii przestępczości zorganizowanej ograniczają się z reguły do informowania o problemie, pokazywania zatrzymania członków grupy lub informowania o obszarze działalności. Raczej rzadko są emitowane programy na temat zwalczania tego typu przestępczości. Często natomiast można oglądać obraz przestępczości zorganizowanej w filmach, głównie produkcji amerykańskiej. Ukazuje się w nich sylwetki różnych przestępców, lansując przyjemny i lekki styl życia, łatwe oraz szybkie osiąganie dochodów, wprost gloryfikując gangsterów. Media kreują obraz przestępcy – bohatera, tworzą jego mit, pokazują bogactwo mafiosów, uczą reagowania na problemy przemocą [11, s. 48]. Jednostka ludzka obserwując zjawisko na ekranie telewizora może przyjąć takie zachowanie za dobre, widzi siebie jako bohatera, uświadamia sobie jakie możliwości niesie uczestnictwo w takiej grupie. Nie ulega wątpliwości, że bezkrytyczne oglądanie filmów o tematyce związanej z przestępczością zorganizowaną może sprzyjać podjęciu tego typu przestępczości. Niestety z powodu braku rozległych badań nad wpływem telewizji na powstawanie i rozwój przestępczości zorganizowanej, nie można dokładnie określić w ilu procentach dana jednostka ludzka nabywa podstawy do bycia członkiem zorganizowanej grupy przestępczej wprost ze środków masowego przekazu. Telewizja ma jednak istotny wpływ na rozwój zjawiska poprzez ukazywanie agresji i przemocy co powoduje, że jednostka ludzka staje się ofiarą telewizji, natomiast jej odbiciem, a zarazem mechanizmem obronnym staje się możliwość przelania tych zachowań na inną jednostkę ludzką w celu osiągnięcia zamierzonego celu najczęściej związanego z popełnieniem przestępstwa [3, s. 417 i nast.].

Kryminologiczne spojrzenie na agresję określa się jako psychologię zachowań agresywnych, która dzieli agresję na obiektywną i subiektywną. Agresja obiektywna zwraca uwagę na skutki wywołane przez dane zachowanie, a więc zachowania wywołujące u danej osoby określoną szkodę, skutek w postaci śmierci, zranienia, bólu lub innego cierpienia fizycznego, bądź też powstania w ogóle szkody fizycznej lub psychicznej. Agresja subiektywna zwraca uwagę na „stronę podmiotową” osoby działającej, na jej specyficzny stan emocjonalny lub występujący u niej zamiar wywołania śmierci lub zranienia, spowodowania bólu lub cierpienia u innej osoby [3, s. 263].

Agresja w działalności zorganizowanych grup przestępczych, zwłaszcza o charakterze kryminalnym, stanowi podstawę ich funkcjonowania, ponieważ zachowania agresywne występują tu znacznie częściej niż gdzie indziej [9, s. 103]. W skupiskach przestępczych jednostka ludzka jest nieustannie atakowana obrazami aktów agresji i przemocy, a więc ma większe niż gdzie indziej szanse nabycia wzorów takich zachowań. W tych obszarach agresja i przemoc są zjawiskami „normalnymi”, stają się przedmiotem międzypokoleniowej transmisji kulturowej. Zachowania agresywne są w takiej sytuacji normalnym i spodziewanym rodzajem reakcji innych jednostek, co prowadzi do wykształcenia się u innych nawyku reagowania agresją i przemocą w wielu sytuacjach, w których dla zewnętrznego obserwatora nie ma to najmniejszego sensu.

Kryminologia szczególnie chętnie rozpatruje czynniki ryzyka czyli warunki zwiększonego prawdopodobieństwa popełniania przestępstw lub czynów karalnych w kontekście przestępczości nieletnich. Nawet badając dorosłych sprawców przestępstw, autorzy odwołują się do ich dzieciństwa i adolescencji, wychodząc z założenia, że są to znaczące okresy, jeśli chodzi o kształtowanie się postaw, tożsamości a następnie utrwalanie problemów rzutujących na dalszy rozwój człowieka [12, s. 167 i nast.]. Niewątpliwie do zorganizowanej przestępczości trafia pewna liczba nieletnich, choć brak jest w Polsce reprezentatywnych badań dotyczących tej problematyki. Dorosli przestępcy wykorzystują nieletnich do drobnych kradzieży, nielegalnego wprowadzania do obrotu środków odurzających, zebrania na które dzieci dobrowolnie i chętnie się zgadzają, w zamian za różne formy gratyfikacji. Nieletni są też wykorzystywani przez grupy przestępcze w prostytucji dziecięcej. Są to niesamoistne formy udziału nieletnich w przestępczości zorganizowanej. Ale istnieje również forma samoistna, w której nieletni świadomie i z premedytacją podejmuje współpracę z grupą, wchodzi w jej skład i przystępuje do przestępczej działalności. Kariera kryminalna nieletniego z reguły przebiega według schematu przynależności do kolejnych struktur nieformalnych, według pokonywania szczebli zaawansowania w popełnianiu czynów karalnych.

W literaturze od dawna zwraca się uwagę, że w miarę rozwoju cywilizacyjnego wzrasta niewspółmierność użytej przez nieletnich siły i ogromu zadanych ran do wielkości uzyskanych korzyści majątkowych [13]. Sposób działania nieletnich sprawców w dokonywaniu przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu częściej jest nacechowany bezwzględny wręcz sadystycznym zachowaniem [14, 15]. Niezależnie od liczby czynów agresywnych, zwiększa się ich brutalność oraz pojawiają się nowe formy agresji przestępczej, wcześniej nieznane lub występujące śladowo [16].

Psycholodzy upatrują źródeł zachowań agresywnych i destrukcyjnych młodych ludzi głównie w kondycji rodziny, a zwłaszcza w deficycie roli ojca. Wydaje się, że współcześnie brak ojca polega coraz częściej nie tylko na fizycznej absencji, ale również na nieobecności emocjonalnej. Funkcję wychowawczą i tzw. głowy rodziny pełni wówczas głównie matka, która rolę tę musi najczęściej łączyć z życiem zawodowym. Małoletni – dotyczy to w szczególności chłopców – nie mają, zatem pozytywnych wzorców męskich, niezbędnych do prawidłowej socjalizacji. Późniejsze uczestnictwo w grupie (często przestępczej) to jeden ze sposobów poszukiwania męskiego autorytetu godnego naśladowania i będącego nieudolnym substytutem ojca [17, s. 208].

Grupowe wzory zachowań agresywnych, aby stać się trwałym elementem repertuaru zachowań danej jednostki ludzkiej działającej w strukturach zorganizowanej grupy przestępczej muszą zostać w jakiś sposób utrwalone. Temu z kolei służą mechanizmy podtrzymywania zachowań agresywnych:

a) wzmocnienia zewnętrzne, gdy zachowania agresywne dają jednostce konkretne korzyści, w postaci określonych zysków lub redukcji niekorzystnej sytuacji, która stanie się wtedy nagrodą,

b) wzmocnienia zastępcze, polegające na obserwacji, jak inni są karani lub nagradzani za poszczególne zachowania,

c) wzmocnienia wewnętrzne, gdy jednostka dla złagodzenia poczucia winy i wyrzutów sumienia związanych z zachowaniami agresywnymi, musi uciekać się do różnych technik neutralizacji, aby w ten sposób nie odczuwać dysonansu [18, s. 37].

Liczne badania prowadzone na przestrzeni wielu lat nad przestępczością nieletnich pokazują, że mimo, iż w statystykach ciągle dominują czyny karalne przeciwko mieniu to

zauważa się pewną zmianę proporcji. Na przykład z badań akt spraw nieletnich zarejestrowanych w sądowych repertoriach NOW i NK w latach 1999 – 2003 wynika, że na 500 nieletnich (dziewcząt i chłopców) aż 100 było sprawcami rozboju i 111 – pobicia. Nieletni, dopuszczający się rozboju to najczęściej chłopcy w wieku 15-16 lat. Rozbój wymaga od sprawcy większej niż w przypadku innych przestępstw samodzielności, odwagi i zaawansowania w działalności przestępnej i demoralizacji. Badania te pozwoliły również ustalić, że najczęściej nieletni popełniają czyny karalne w grupach, z tego większość w grupie nieletnich lub we współdziałaniu z nieletnim. Równocześnie analiza ta pokazała, że jest niewielka grupa nieletnich, która czyny karalne popełnia wspólnie z dorosłym lub dorosłymi [17, s. 195-210]. Jednak uważa się, że największe niebezpieczeństwo demoralizacji i wykolejenia niesie przynależność nieletnich do zorganizowanych grup przestępczych.

Formami przestępczości zbiorowej kryminologia zajmowała się od dawna, zwłaszcza w związku z badaniami nad procesami wykolejania się nieletnich i młodocianych. Stąd wywodzą się pojęcia bandy, szajki i gangu, które pojawiły się w związku z wynikami badań prowadzonych już w latach 20. i 30. w USA [19, s. 85]. Młodzieżowe grupy przestępcze [20, s. 125 i nast.] ze względu na rodzaj działalności dzieli się na gangi kradnące, chuligańsko-kradnące i chuligańskie. Gangi kradnące, zwane szajkami cechuje większa spójność niż gangi chuligańskie. Szajka jest najczęściej wyalienowaną grupą mającą swoją dyscyplinę, stałych wodzów, miejsce spotkań i magazyn łupów. Członka szajki obowiązuje absolutna i bezwzględna lojalność wobec grupy, podobieństwo wyglądu, zachowań i myślenia. Dla młodego człowieka życie w gangu staje się nowym życiem i właściwie zasadniczym życiem społecznym [21]. Wszystkie gangi są ośrodkami demoralizacji młodszych przez starszych. Grupa wzmacnia agresywność jej członków, daje poczucie anonimowości. Ponadto dzięki swoim pozaprzestępczym funkcjom jak wspólne spędzanie czasu, zdobycie uznania i aprobaty przyciąga jednostki pozbawione należytej opieki [22, s. 29].

W 2002 roku Z. Rau opublikował badania nad przestępczością zorganizowaną w Polsce. Część badań skupiła się na ustaleniu trzech kwestii: po pierwsze, obrazu przestępczości zorganizowanej w świadomości nieletnich, po drugie poziomu dążenia nieletnich by być podmiotem rekrutacji do zorganizowanej grupy przestępczej i po trzecie, poziomu nastawienia nieletnich do przestępczości zorganizowanej. Badanie prowadzone wśród 100 nieletnich sprawców czynów karalnych metodą wywiadu. W ramach pierwszej kwestii nieletni respondenci uznali, że członek zorganizowanej grupy przestępczej powinien być: twardy, bezlitosny, groźny, zły, nieugięty, skuteczny, odważny, silny, sprytny ale także inteligentny, spokojny, mądry i ostrożny. 69% badanych nieletnich stwierdziło, że członek zorganizowanej grupy przestępczej może używać narkotyków. Druga kwestia badawcza podjęta przez Z. Raua koncentrowała się na pytaniu: jakie swoje cechy rekomendowałbyś przy wstępowaniu do grupy? Nieletni uważali, że do działania w zorganizowanej grupie przestępczej predestynują ich cechy, które opisywali następująco: jestem spokojny, czujny, lojalny, sprytny, odważny, zdyscyplinowany, sprawny fizycznie, agresywny, brutalny, konsekwentny, nie mam skrupułów, nie denerwuję się tym co robię, nie boję się Policji, umiem dobrze kraść, włamywać się, umiem posługiwać się bronią palną. 40% respondentów wskazała, że dobrze by funkcjonowali w takiej grupie.

I wreszcie trzecia kwestia sprowadzająca się do próby określenia nastawienia respondentów do przestępczości zorganizowanej przez pryzmat oceny osoby funkcjonującej w takiej grupie. Przede wszystkim badanie pokazało, że 21% respondentów pozytywnie ocenia zjawisko, a 16% uważa znanego sobie członka grupy przestępczej za wzór. Badani

wskazują, że jest dobry, jest w stosunku do mnie w porządku, chociaż charakter ma wredny bo bije innych, idzie z nim pogadać itd. Są to oceny bardzo subiektywne, pod kątem stosunku do ocenianego. Mimo, stosunkowo niewysokiego udziału wskazań pozytywnych zjawiska przestępczości zorganizowanej, okazuje się, że 45% respondentów nie miałyby problemu z popełnieniem zabójstwa będąc w grupie przestępczej, a aż 70% zrobiłaby to jeżeli miałyby to być sprawdzian lojalności. Nieletni respondenci tych badań prowadzonych na początku XXI wieku godzili się na popełnianie najcięższych przestępstw z użyciem przemocy już przy wchodzeniu w struktury grupy [23, s. 237 i nast.]. Obraz działalności grupy przestępczej w świadomości badanych był jednoznaczny, przede wszystkim oparty na zachowaniach agresywnych jej członków.

Istotnym elementem istnienia zorganizowanych grup przestępczych jest ich siła. Im grupa jest bardziej pierwotna, tym większe ma możliwości oddziaływania na swoich członków pod wieloma względami. Wpływowi podlegają wartości i przekonania, ponieważ jednostka ludzka przyjmuje kulturowe symbole ważne dla grupy. Przedmiotem oddziaływania jest także zachowanie w ramach określonych ról oraz motywacje wynikające z udziału w grupie. Grupa ma także wpływ na uczucia i emocje, ponieważ stany jednostki ludzkiej podlegają wahaniom w zależności od tego, jak kształtują się kontakty z osobami, które są ważne i mają wpływ na istnienie grupy [24, s. 104].

Zorganizowane grupy przestępcze rekrutują osoby z różnych grup wiekowych. Ostatnie badania karier przestępczych pokazują, że zasoby kadrowe przestępczości zorganizowanej różnią się od przestępców pospolitych [25, s. 356 i nast.; 26, s. 73]. Coraz częściej podkreśla się, że zorganizowane grupy przestępcze zrzeszają przede wszystkim ludzi dorosłych [27, s. 82]. W Polsce badania karier kryminalnych dorosłych przestępców są dopiero we wstępnej fazie, a i literatura zagraniczna nie przynosi zbyt wielu doniesień na ten temat. Zdecydowanie jednak już dostrzega się wyraźne różnice w cechach jednostki predestynujących ją do udziału w grupie przestępczej. Zwraca się w tym zakresie uwagę na cztery decydujące elementy: więzy społeczne, więzy zawodowe, spędzanie czasu wolnego i określone wydarzenia życiowe jednostki [25, s. 69 i nast.]. Możliwość udziału w grupie i przydatności przestępczej jest uzależniona od kontaktów osobistych, specjalistycznej własnej wiedzy, posiadanego sprzętu lub pieniędzy. Do rekrutacji wykorzystuje się fora internetowe, w mniejszym stopniu kontakty więzienne. Oznacza to kwestionowanie tradycyjnego obrazu werbunku do zorganizowanych grup przestępczych, a więc rozpoczynania kariery od „najprostszych” i „najbrudniejszych” prac a następnie systematyczne wspinanie się po szczeblach „drabiny” by udowodnić swoje umiejętności i lojalność.

Życie w społeczeństwie jest regulowane przez normy społeczne, wśród których znajdują się normy prawne, narzucane jednostkom przez państwo. Różne normy regulują zachowania członków każdej zbiorowości. Zorganizowana grupa przestępcza też tworzy pewną zbiorowość opartą na współdziałaniu i wzajemnym oddziaływaniu, na przyjętych normach, które wynikają z dążenia do osiągnięcia konkretnego celu. Jednak cel zorganizowana grupa przestępcza może osiągnąć jedynie poprzez dobór odpowiednich jednostek ludzkich. Fenomenem zorganizowanej przestępczości jest jej trwały rozwój dzięki umiejętności elastycznego dostosowywania się do aktualnych warunków środowiska, w którym działa. Zorganizowane struktury przestępcze szczególnie ściśle przestrzegają reguł i zasad funkcjonowania tak przy rekrutacji odpowiednich jednostek, potem przy utrzymywaniu ich w dyscyplinie i lojalności wobec grupy, jak i w konspiracji działań oraz dbałości o bezpieczeństwo grupy.



## References:

1. Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za rok 2016 (w ujęciu statystycznym), Warszawa 2017, PDF.
2. Hołyst B., Psychologia kryminalistyczna, Warszawa 2009.
3. Błachut J., A. Gaberle, K. Krajewski, Kryminologia, Wydawnictwo Arche s. c., Gdańsk 2006.
4. Hołyst B., Kryminologia, LexisNexis, Warszawa 2001.
5. Filipkowski W., Pływaczewski E., [w:] M. Filar (red.), Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2012.
6. Skała J., Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeku karnego (cz.1), „Prokuratura i Prawo” 2004 nr 7-9.
7. Bułat K., P. Czarniak, A. Gorzelak, K. Grabowski, M. Iwański, P. Jakubek, J. Jodłowski, M. Małek, S. Młodawska- Mąsior, A. Papierz, M. Stożek, Kryminologia, repetytorium, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Kraków 2007.
8. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, Psychologia społeczna, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2006.
9. Wójcik D., Środowisko rodzinne a poziom agresywności młodzieży przestępczej i nieprzestępczej, Polska Akademia Nauk 1977.
10. Izdebska J., Dziecko – dzieciństwo – rodzina – wychowanie rodzinne, Kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie pedagogiki personalistycznej, Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Białystok 2015, ISBN 978-83-61612-26-1.
11. Jachacy K., Szczygieł M., Dłatego, że jest to trudne, Pal. 1998, Nr 9-10.
12. Kiliszek E., Czynniki ryzyka sprzyjające niedostosowaniu społecznemu i przestępczości nieletnich, Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja 2013, nr 21.
13. Kolejwa M., Przestępczość w rodzinach recydywistów kryminalnych, Warszawa 1980.
14. Analiza dotycząca demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz zjawisk patologicznych wśród dzieci i młodzieży w 1996 r., Komenda Główna Policji, Warszawa 1997.
15. Raport o rozpoznanych zjawiskach patologii społecznej, przestępczości i demoralizacji nieletnich w 2001 r., Komenda Główna Policji, Warszawa 2002.
16. Rode D., Społeczne i psychologiczne determinanty przestępczych zachowań agresywnych młodzieży [w:] Przemoc dzieci i młodzieży w perspektywie transformacji, red. J. Papież, A. Płukis, Toruń 1998.
17. Kotowska M., Uwarunkowania przestępczości nieletnich w województwie warmińsko - mazurskim w świetle badań empirycznych, „Archiwum Kryminologii” 2011, t. XXXIII, ss. 195-210.
18. Toroń B., Przestępczość skazanych kobiet i mężczyzn w perspektywie biograficznej, Impuls, Kraków 2013, ISBN 978-83-7850-391-0.
19. Gaberle A., Przestępczość grupowa w Polsce jako zjawisko kryminologiczne i prawno karne, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, 1998, z. 1-2, s. 85, ISSN 1506-1817.
20. Makowski A., Dewiacje społeczne i socjalizacja reedukacyjna młodzieży. Diagnoza, terapia, profilaktyka, Warszawa 2000, ISBN 83-86503-90-4.
21. Müller T., Podkultury młodzieżowe, Warszawa 1987.
22. Hołyst B., Zabójstwa popełniane przez nieletnich [w:] Młodociani mordercy. Studia nad agresją i zbrodnią, red. W. Ambroziak, F. Zieliński, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań 2003.
23. Rau Z., Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie, Kantor Zakamycze, Kraków 2002.
24. Turner J. H., Socjologia. Konceptcje i ich zastosowanie, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1998.
25. Van Koppen M. V., de Poot Ch. J. i Blokland A. J. w publikacji: Comparing Criminal Careers of Organized Crime Offenders and General Offenders, „European Journal of Criminology” 2010, nr 7.
26. Kleemans E. R., de Poot Ch. J., Criminal Careers in Organized Crime and Social Opportunity Structure, „European Journal of Criminology” 2008, vol. 5 (1).
27. Ociecek G., Ocena poziomu makiawelizmu wśród polskich świadków koronnych jako czynnik oceny wiarygodności ich zeznań, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 9.